

B. Wesselényi színjátszó-társasága Magyarországon

1806—1808.

(II-ik és befejező közlemény.)

III.

A társaság beléletében ez a májusi kedvező fogadtatás és nagy jövedelem okozta az első meghasonlást, melyben, úgy látszik, nagy része volt a Darvas Ferencz nem elég gondos felügyeletének is, kit hivatalos dolgai gyakran tartottak távol Pesttől.¹⁾ E belső egyenetlenségről két leírás áll előttünk, egyik az Ernyie, másik a tagoké; mindkettő b. Wesselényihez intézve 1807. máj. 30-dikáról.

¹⁾ Ezzel kapcsolatban közöljük a zsidói levéltárból azt az egész összegező számadást, melyet Ernyi b. Wesselényinek elküldött 1806. máj. 22—1807. júl. végéig.

A' Magyar Országi Nemzeti Játsszó Társas-

Város Neve	Eszendő, Hóidnap és Nap	Jövedelem						K ö l t -					
		Anyá Cassa		Pensionális Cassa		Actorok és subalterna-tusok fizetése		Játék és Rollák írása		Köntös szá-pontás		Színbeli fos-tés-te	
		frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
Debretzen	1806. Május 22.— Junius végéig volt a jövedelem	960	16	40	50	601	15	49	27	62	51	78	14
	Juliusi jövedelem	955	24	27	43	346	54	70	46	83	25	89	8
	Az Augustusi	1076	46	25	11	357	37	64	7	239	19	39	—
	A Septembei	1015	35	26	45	410	40	68	41	241	27	31	41
	Az Octóberi	683	28	22	34	386	19	45	36	120	15	13	30
Szeged	A Novemberi	590	38	20	58	381	49	46	18	3	23	9	10
	A Deczembei	692	5	26	54	372	24	11	18	33	14	10	—
	1807. Januáriusba	736	29	35	31	369	24	30	9	92	33	12	—
	Februáriusba	412	6	18	34	353	12	28	31	10	10	—	—
Pest	Mártiusba	397	55	18	26	354	37	—	—	14	—	—	—
	Májusba	1899	11	37	54	726	22	37	—	184	—	36	20
	Juniusba	1587	8	40	59	691	53	36	30	338	16	—	—
	Juliusba	1839	58	48	1	753	33	107	59	463	51	—	—

Ernyi előadása szerint a pártos tagok terve volt b. Wesselényi alól magokat teljesen kivonni, 1807. júl. 1-sejétől fogva saját kezökre játszani s a jövedelmen megosztolni, azt tevén hozzá, hogy a cassa az akkori összes pénzzel úgy is övék, mert ők szereztek. E törekvés okai a következők: a) a nagy jövedelem miatti elbizottság; b) ebből kifolyólag az a vélekedések, hogy ez örökké így fog tartani s b. Wesselényire többé sohasem szorúlnak; annál kevésbbé, mert »némely nagy száju, de csekély tehetségű ember még azzal is biztatja, hogy általveszi őket, dupla fizetést ad nékik: meg nem gondolják a háládatlanok, hogy az olyan ember csak addig ígér, (és talán ad is) még kereset lesz; ellenben az, hogy Nagyságod akkor is kegyes attyok volt, midőn semmink sem volt, egyiknek sem jut eszében.« Az elválásra nézve pedig alapúl veszik Murányiek példáját; ha azok »impune« elmehettek, mért ne bonthatnák fel ők is a »commentiót.«

A tagok e tervökkel máj. 29-én nagy titokban elmentek Kaposmérrei Mérey Sándor, kir. fiscalishoz, mint kiről tudták, hogy a

ság Cassája Számolásának rövid foglalattya.

Könyvnyomiató munka		Világosítás		Különféle apróság		Summája		A jövedelemből megmaradt		A jövedelmet felülhaladt költség		Az előbbeni holdnapokban maradt a Cassába		A Cassába tallátatik tehát	
frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.
—	—	13	13	133	48	938	48	21	18	—	—	—	—	21	18
90	—	—	—	204	25	884	38	70	46	—	—	21	18	92	4
52	30	25	—	7	36	776	9	300	37	—	—	92	4	392	41
45	—	32	15	6	14	835	58	179	37	—	—	392	41	572	18
23	—	36	52	187	8	812	40	—	—	129	12	572	18	413	6
60	—	117	30	52	12	670	22	—	—	79	44	443	6	363	22
46	—	42	—	47	54	562	50	129	15	—	—	363	22	492	37
46	—	32	—	145	3	727	9	9	20	—	—	492	37	501	57
40	30	74	40	29	45	536	48	—	—	124	42	501	57	377	15
51	—	15	20	111	46	546	43	—	—	148	48	377	15	228	27
vide a mindennapiba				25	30	1009	12	889	59	—	—	260	11	1150	10
d e t t o				65	37	1132	15	454	53	—	—	1150	10	1605	3
d e t t o				34	25	1359	48	480	10	—	—	1605	3	2085	13

régibb pesti társaság ügyei iránt érdeklődött és forgott is bennök. Tőle kértek tanácsot, hogy az elszakadást miként eszközöljék. Mérey átlátván tervök végcélját és okait, melyeket tisztességeseknek sehogyssem tarthatott, egyelőre kitérő válaszszal bocsátotta el őket. Másnap (30-án) reggel magához hivatván Ernyit, neki mindent elmondott és meghagyta, hogy b. Wesselényit azonnal értesitse s egyszersmind kérje arra, hogy a felügyelettel »egy oly tekintetű úri gavallért« bizzon meg, a ki meg bírja őket zabolázni. Ez az egyik s valószínűleg a hitelesebbik tudósítás.

A másik a tagoktól ered. Ők ugyanis átlátván, hogy tervökkel a fentebbi módon czélt nem érnek, de egyszersmind Mérey kitérő válaszából azt következtetvén, hogy talán Wesselényit értesíti; valamint nem lehetetlen az sem, hogy Ernyi Méreytől visszatérte után szemrehányásokat tett nekik: elég az, hogy még e napról ők is vádlevelet küldtek Wesselényinek Ernyi, mint director ellen, a következő indokolással:

»A Nagyságod Hazafiui buzgósága és nagylelkű pártfogása lelkesített, hogy magunkat nem haszonkeresésből, hanem a közhaszonra törekedő jó igyekezetből Nemzetünk és Anyai nyelvünk iránt való buzgóságból feláldozzuk: mindeddig igyekeztünk is, hogy ezen szent kötelességünknek a lehetőségben eleget tegyünk, de elég érdeklő reánk nézve az, hogy midőn legnagyobb haszonnal reménylettük volna, hogy édes hazánknak szolgáljunk, éppen akkor győzdénk meg az eránt, hogy minden igyekezetünk mellett is, ezen nemes tzelnek meg nem felelhetünk. Mi légyen az oka, az következő pontokból, a mellyek a Directornak gyengeségét tárgyazzák, Nagyságod böltsen általláthatja.«

Erre következnek a vádak 15 pontban: 1.) Ernyi nem tud jól magyarul. 2.) Nem tud tisztességesen fogalmazni. 3.) A tagokkal gorombáskodik. 4.) Játékközben megszakítja, a publicum előtt lepszegi őket ok nélkül »minden scenában.« 5.) Soha a tagok magaviseletéről »igaz relatiot nem tett ott, a hol kellett volna«; ellenkezőleg rossz véleményt terjesztett rólok. 6.) A ruhákat szeszély szerint osztja ki a szerepekhez, a mi nevetséges és együgyűségöket árúlja el. 7.) A jövedelmet kénye-kedve szerint kezeli, mert ő a jegyadó, cassir, ellenőr, perceptor s ezért bátran trafikálhat és nekik némi jelekből gyanújok támadt ellene. 8.) A cassa felett szabadon

rendelkezik, tesz haszontalan kiadásokat s a helyeseket elmulasztja. 9.) A darabok kiválasztásában csak a felesége szereplésére gondol, a többivel nem törődik. 10.) A constitutiót magára nem, csak a tagokra terjeszti ki, kiket szigorúan büntet; a közhaszonnal nem törődik, a magáét pedig kárukkal is keresi. 11.) A darabok kiállításáról nem gondoskodik illendően. 12.) Murányit és nejét ő marta el s közülök is gorombán bánik azokkal, kiknek helyét másokkal akarja betölteni. 13.) Szemökbe és nyilvánosan is azt mondta, hogy nem bánja, ha mindnyájan elmennek, mert Wesselényi akkor őt »aranyba foglaltatta«, (hogy t. i. ily nagy tehertől megszabadította). 14. Gyakran nekik és nyilvánosan is mondta, hogy »actor« és »actrisz« csak az lesz, »a ki más életmódját nem talál és hogy a társaság tsupa gazemberekből áll.« 15.) Az ő haszontalan holmiit szükségtelenül is eladja a garderobnak a cassa kárára.

»Ezeknek tehát meggondolása, — így folytatják tovább — de mindenek felett annak tudása, hogy mostanában olyan publicum előtt állunk, a mely nem csak igyekezetünket, szándékunkat és akaratunkat, hanem magunk viseletét, közháromiánkat és tehetségünket is tekintetbe vészi és nagyobbára olyan pontból néz, a melyből jövődre való nézt is a hazának vagy igen nagy haszna, vagy pedig szembetűnő gyalázattya válhatik, arra birt bennünket, hogy Nagyságodat egész bizodalommal arra instáljuk, hogy az ezekből származható rossz következeseknek elhárítása végett, a millyenek p. o. az actorok meghasonlása, tzivakodása és könnyen megeshető széllyeloszlása, méltóztassék sérelmeinket ilyen móddal orvosolni, hogy: 1.) Nagyságod méltóztassék magának itt egy személyest nevezni. 2.) Ernyi Mihály uram helyébe minden esetbe más directort választani. 3.) A cassának állapotjáról más rendeléseket tenni. Az ellenkező esetben pedig ne tulajdonítsa nekünk Nagyságod hibaúl, ha mindnyájan az Institutumhoz hívségteleneknek kéntelenítettünk tetszeni és ha ezen állapotunkról inkább lemondunk, mintsem egy ilyen fényes közönség előtt gyalázatoskodjunk.«¹⁾

Első tekintetre könnyű átlátni e vádak legnagyobb részének alaptalanságát, bárha azt semmi esetre sem helyeseljük, hogy Ernyi

¹⁾ A kérést nyolcz férfitag írta alá: Benke, Magyar, Kemény, Kántor, Németi, Andrád, Nagy és Simonffi. Tehát Benke is aláírta, ugyanaz a Benke, ki 1810 ben oly magasztalva írt a köztök uralkodó egységről. (Zsibói levtr.)

ennyire ellentétbe jutott a tagokkal. A vádak közül az Ernyi magyarságára, fogalmazásban való ügyetlenségére, igazgatói tisztének elhanyagolására vonatkozók mindenesetre levegőből kaptak. Mi számos levelét ismerjük s ha műveltsége egy Kotsiét-nem éri is el, mindenesetre volt olyan, mint a »zenebonás« tagok bármelyikéé; a pénzkezelésben való becsületessége és takarékosága pedig Erdélyben általánosan megnyerte Wesselényi és az ő megbízottai elismerését, melyről még eltávozta után is dicsérettel emlékeztek meg; e mellett szól a pesti siker és takarékosága is.¹⁾ Murányit és nejét pedig ugyancsak nem ő marta el. A vádak közül tehát csak azok állhatnak meg, melyek szerint általában alkalmas volt-e ő a directiora vagy nem? E tekintetben Darvas ítélete utóbb valóban a tagok véleményét támogatja. »Ezekkel az emberekkel tömérdek a baj, director Ernyi úrnak is különös természete lévén . . . Ernyi uram épen nem directiora való.« Utóbb is azt írja Méreynek róla: »Ernyit le kell úgy írni, a mint van; ő jó ember lehet, actor is lehet, de directornak indulatos.«²⁾ Ebben találjuk meg Ernyi főhibáját, mely végre is lemondásának főoka volt.

Wesselényi, a ki Ernyit a fenti okokból különösen kedvelte, neki adott igazat s Darvasnak azonnal hosszabb levelet írt, melyben igen érdekes vázlatot ad az erdélyi színészet történetéről, kifejtván a társasághoz való jogait. »Ők nekem mind conventionatusaim, egyet-kettőt kivéve, kiknek még conventiójokat nem subscribáltam, törvényeket adtam nekik, melyet mindnyájan subscribáltak.« Kifejezi aztán örömét a pesti szíves fogadtatáson. »Mennyi örömet érzek szívemben, a midőn nemzetünk édes anyai nyelve pallérozására s ősi caractere fentartására oly szent tüzzel törekednek s hogy ezen még csak pályájában fekvő institutumot annyira ápolgatják. De valamint egyfelől örömezősemet csak érezni, de kimagyarázni nem lehet, úgy másfelől a legnagyobb gond töltötte el szívemet, hogy ezen társaság tagjai nyughatatlanságok által a kivánt

¹⁾ A vád a pénzkezelésről annál kevésbé alapos, mert 1806. májusától fogva Kemény János volt s 1807. aug. 1-től Némethi Sándor lett perceptor s a Kemény adatai a pénztárról megegyeznek az Ernyiéivel. (Kemény levele b. W.-hez 1807. aug. 11. Zsibói levélt.)

²⁾ L. mindkét lev. okt. 15. és decz. 6-ról: Bayer, b. Wess. M. pesti színt. Irodalomt. Közl. I. 229. és 230. l. (VII.—IX. lev.)

ezél el nem érettetik és éppen ez bátorított arra, hogy a mélt. consiliarius-hoz folyamodjam, ide zárván mind a director levelét, mind a nyughatatlan tagok kéréseiket. « Felkéri aztán őt, hogy ügyeljen fel rájuk és tartsa fenn a társaság iránti »jussait«, a Mérey Sándor segítségével. Egyszersmind Ernyinek elrendelte a Darvastól való »tökéletes függést.«¹⁾

Miként járt el Darvas a nyugtalan tagokkal szemben, nem tudjuk; de hogy Mérey belevonásával lecsendesítette őket, az bizonyos. Ernyi egy aug. 10-iki levelében írta is ezt Wesselényinek: »Az actorok paroxismusa elmúlt, kijózanodtak és már a legembereségebb emberek; kitetszik, hogy valamint egyébkor, úgy most is csak egy próbát akartak tenni, ez mivel hogy el nem sült, meghunyászkodtak és mintegy megszegyenülve, lesütött artzal végzik kötelességeiket.«²⁾

Ez a körülmény és Darvas azon tudósítása, hogy ő távollétében Méreyvel helyettesíti magát, okozta azt, hogy Wesselényi egyenesen is írt utóbb júl. 30-án Méreynek³⁾ s őt megbízottjául felkérte maga is. Így lett Mérey b. Wesselényi megbízottja pár hónapig, midőn Darvas távol volt.

Az a lappangó elégedetlenség azonban, mely Ernyi ellen a tagokban élt, csak pár óra pihent el s újból feléledését főleg két körülménynek kell tulajdonítanunk. Egyik az, hogy b. Wesselényi 1807. októberére *Sáska* Jánost, *Láng* Ádám Jánost és nejét (Koronka Borbára) Kolozsvárról a pesti társasághoz küldte s ekkor az elégedetlen tagok *Sáska* körül csoportosultak; őt kivánták director-nak, ki Darvas és Mérey tetszését is megnyerte s vele értekeződtek is.⁴⁾ A másik meg az, hogy Ernyi mindinkább *Rehák* József ügyvéd és sógora tanácsára kezdett hallgatni s maga is eselszövényekbe kapott. Ugyanis előbb úgy akart helyzetén segíteni, hogy október elején a társaságot minden megkérdés nélkül télire Szegedre akarta vinni. Ezt Darvas megtiltotta neki, míg rá Wesselényitől rendeletet nem kap.⁵⁾ Utóbb pedig azt próbálta meg, hogy Wesselényi

¹⁾ E levél csak egy júl. 30-án Méreynek írt levél mellett e-küldött; datum nélküli másolatból ismeretes. L. Bayernél u. ott. III. sz. lev.

²⁾ Zsibói levél. ³⁾ Bayernél id. h. I. sz. lev. L. u. ott még II–IV. lev., melyek arra czélzottak, hogy Méreyt tájékoztassák a helyzetről. ⁴⁾ Sójthetőleg l. u. ott. V. sz. lev. ⁵⁾ U. ott. VII. sz. lev.

Darvas és Mérey mellett Rehákot is tegye meghatalmazottjává; és ez sikerült is. Ugyanis midőn Darvas okt. közepe táján hosszabb commissiora indult, Méreyre ruházta a felügyeletet,¹⁾ a kihez a tagok megint kérést nyújtottak be Ernyi ellen, hivatkozva régibb és szerintök el nem intézett kérésökre b. Wesselényihez, fájván nekik, hogy jobban bízik Ernyiben, mint bennök; egyszersmind kijelentik, hogy deczemb. hó végén túl directioja alatt tovább nem maradnak és kérik, hogy megegyezésökkal »egy kedveltebb és a nemzet hasznára inkább törekedő individumot, hasznosabb és jobb directort válasszon, mint a milyen Ernyi Mihály uram.«²⁾

E levelet, melynek aláírói közt nem minden meglepődés nélkül ott leljük a csak imént jött Láng nevét is, míg a directornak kijelölt Sáska nem írta alá, a legnagyobb hihetőséggel Mérey biztatására írta a színészek egy része s abból, hogy az első kérelem aláírói közül csak négyen, Kemény, Benke, Andrád, Kántor írták alá, mindenesetre világos, hogy a társaság meghasonlott s a másik rész most már Ernyi pártjára állt. Ebből láthatni Rehák kezét. Ő ekközben pedig tolyton működván s ajánlgatván szolgálatait b. Wesselényinek, miben Ernyi is támogatta:³⁾ Wesselényi már okt. 29 ről azt írta Darvasnak, hogy mert Reháknak »a theatrumhoz, mind magának, mind feleségének, ki most is gyakorta hasznos szolgálatakat téssen, különös vonzódását tapasztalta« etc., kéri tehát, hogy a theatrum dolgaiban vegye őt is segédül, annál is inkább, mert a német színház kibérlése ügyében őt már amúgy is meghatalmazással látta el. Darvas ekkor, bárha a felügyeletre b. Wesselényi

1) U. ott. VI. és VIII. sz. lev.

2) U. ott. XII. sz. lev. datum nék. Ez a levél, melyet Bayer u. o't »a legnagyobb valószínűség« szerint Rehákhoz intézettnek vél s pedig decz. hóról, semmi esetre sem Rehákhoz, hanem Méreyhez volt intézve. Hogyan került volna Rehák levele Méreyhez s hogyan fordúlhattak volna a tagok épen Ernyi sógorához az ő letétele végett? Továbbá a levél nov. havából vagy okt. végéről való, hiszen a tagok jól tudták, hogy Mérey Wesselényivel kérelmök iránt levelet fog váltani s ahhoz idő kell és nagyon is valószínű, hogy e rövid levelet épen Mérey biztatására írták, ki maga is Ernyi ellen volt. A levél novemberi keltezését bizonyítja az is, hogy Wesselényi egy 1808-ból való datum nélk. levélben Rehákhoz írja is, hogy 1807. decz. 11-én kibékítette a tagokat.

3) Darvas az egészset Ernyi »csalfalkodásai«-nak tulajdonította. Bayernél id. h. IX.—XI. sz. lev. decz. 6-ról Méreyhez.

továbbra is kérte, bizalmatlanságnak vette a dolgot s visszatérte után, decz. 8-án lemondott a megbízatásról Méreyvel együtt.¹⁾ Ekkor Rehák lett Wesselényi megbízottja, ki aztán decz. 11-én újból kibékítette az elégedetlen tagokat; mert Wesselényi állandón pártját fogta a kedvelt Ernyinek.

Mindemellett is Darvas nem vált meg véglegesen a társaság ügyeitől. Wesselényinek sikerült őt megnyugtadni; de bizalmasa most már Rehák lett, kinek buzgalmát lehetetlen volt nem méltányolnia. Azonban hiába békítette ki újból a tagokat s Ernyit egymással, utóbb ő sem tudott vele kijöni s panaszkodott Wesselényinek. Végre aztán 1808-ban maga Ernyi tette le az igazgatást. Ekkor Wesselényi nem is erőltette tovább, hanem Reháknak teljes felhatalmazást adván a társaság felett, igazgató helyett csak rendezőt jelöltetett ki és ez Láng Á. János lett. Ernyi pedig 1808. ápril végén visszatért Wesselényi kolozsvári társulatához s a lemondott Kotsi helyett ennek lett directora. Mindezek érdekesen világlanak ki Wesselényinek Rehákhoz egy 1808 elejéről intézett datum nélküli leveléből,²⁾ melynek egy része így szól:

»Gyakor ízben tett jól elintézése; de főképpen a közelebb múlt esztendőnek decz. 11-én az Igazgatóm és a tagok között megszerzett egyeség iránt egész köszönettel vagyok. — Továbbá

Mely fáradságtalan és hasznos igyekezettel mindenkor, de leginkább 1796-ik esztendőtől fogva törekedett légyen az úr az őt eloszlott Magy. Játékszín Institutumának legkisebb jussait védelmezni s fentartani (minden maga hasznát keresés nélkül egyedül buzgó hazafiuságból) naponként bővebben adódván értésemre, tiszta örömmel veszem. — Sajnálom pedig, hogy midőn ezen Nagynak (sic!) célja eléréséül az arra megkívántató jó eszközt kezében adtam, abban éppen egy oly ember által akadályoztatik s kedvetlenítettik, a kiben egy hasznos segítő társat remélni kellett volna.³⁾ Nem csökkenvén meg mégis az úr ezen társaságnak boldogítását iparkodással előmozdítani, ugyanarra való nézve továbbra is kérem annyival inkább, minthogy minden akadályt az útból elhárítottam, hogy az Úrba meg ne lankadjon az folytató ügyekezethez egy ily

¹⁾ Bayernél id. h. X.—XI. sz. lev. ²⁾ Zsibói levél. NB. e levél csak fogalmazványban van meg Wess. javításaival; innen az, hogy datuma hij. ³⁾ Ernyit érti, ki ellen utóbb Rehák is panaszkodott. Rehák e levele ismeretlen.

leghasznosabb és nemesebb czél telyesítésére törekedő iparkodása. A mi engemet illet, én mindenkor csak az hazám s abban nemzetem virágzását s boldogulását óhajtom. Minthogy tehát meg vagyok egészen győződve az úrnak egyéni characterere felől: imé küldöm egy telyes hatalmú megbízó levelem, a melynek foglalatja szerint az úrra bizom jussaim hathatós fentartását s ha a dolog úgy kívánja, törvényesen való védelmeztetését és az én ott levő M. Ját-színi Társaságomnak előmenetelét, gyarapodását és hasznát, úgy a Nemzetre háramló dicsőségnek fenmaradását. Ez úttal megkértem a Szentiványi és Darvas consiliarius és a Gróf Bethlen urakat az dolognak oly közbenjárása és segítségére, a melyet az ott való némely környülállás megkívánhatna. Ernyi úr pedig maga is nékem utóbb írt levelében lemondott ugyan a directorságról, de én is látván annak veszedelmes következését, többé a tagok közül senkit is nem akarok aféle hatalommal felruházni, hanem az úrra bizván, Igazgató helyett tégyen egy más arra alkalmas tagból Regisseurt.

Egy szóval minthogy jussaimat senkinek általadni nem akarom, azért annak hiv fentartása mellett, minden más akármely jó intézeteket, a melyek ezen kívánt jó czélnek elérésére tárgyaznának, egészen az urra bizom a fent is említett biztos levelemnek erejénél fogva.

Tudva van az is előttem, hogy az úr, mint biztosom is, annyira megalázta magát az egyességnek és az abból származó jóknak elérése s fentartása végett, hogy igazgató Ernyi uram házához ment minden dolgoknak elintézése iránt. Ezekből és az urnak nálam ismeretes jó szivéből itélvén, tudom el nem mulasztja s kérem is, vegye szívére az Ernyinek mindkét hazában már 1792-től fogva tett abbéli hű szolgálatját, ártatlan gyermekeit s terhes házát és mint sógora, intézze úgy el az egész dolgot, a hogy legjobb. Azonban ide zárom az erdélyi constitutiót is, a melyet összetévéen a régi M. országgal és a bécsi theatromi rendtartással, azon 3-ból kihúzván még több oda alkalmaztatható hasznos és szükséges hozzátételekkel többesítve, egy a legjobb constitutiót elkészíteni s velem a helybenhagyás végett közölni ne sajnálja. ⁽¹⁾

¹⁾ A lev. többi része Reháknéra vonatkozik, kinek fellépteiért a megfelelő díjat b. Wess. rendelete ellenére sem adta meg Ernyi; ezért elnézést kér s jövő.e díjai megállapítására Darvast kérte fel.

IV.

De már áttérünk azon viszony rövid tárgyalására, melyben a német és a magyar társaság állt ez időben Pesten; valamint a rendek s mások azon törekvésére, hogy miként kívánták a magyar társaság jövőjét biztosítani. E ponton tehetjük, hogy röviden szóljunk s utaljuk az érdeklődő olvasót Bayer bő és alapos rajzára.¹⁾ Már láttuk, hogy Ernyiek is említették kérelmökben Szegedről azt, hogy a Pest városi színház bérlete 1807. elején²⁾ letelik s kérték Pestmegyét, hogy az új bérletben a magyar társ. jogaira ügyeljen. Itt mellékesen megjegyezzük, hogy a pesti színházépület a város tulajdona volt és mint ilyenek, eddigi bérlői mindig németek voltak. Természetesen ez nem zárta ki, hogy a bérlő ezután magyar legyen. E körülmény miatt aztán a közvélemény úgy állította fel már 1790-ben a kérdést, hogy mert bérlője egyelőre magyar nem lehet, legalább legyen épen annyi joga használni a magyar társaságnak is, mint a németnek. Azért városi színház s azért van Magyarországon. Ebből aztán megoldhatatlan nehézségek s fölösleges izgalmak eredtek. Mi ma a dolog természete szerint úgy gondolkodunk, hogy vagy az lett volna helyes, hogy a színházat csupán a magyar társ. bérelje ki, vagy az, hogy csupán a német. A közös részvétel benne okvetetlen összeütközések forrása volt. A további természetes menet az lett volna, a mint utóbb lett is, hogy a kirekedt társulat megkapván minden esetben az engedélyt, tartsa egyebütt előadásait. Ámde ezt a természetesnek látszó megoldást nem lehették meg; mert a bérlő a városban színjátékok tarthatására, valamint az álarozos bálókra kizáró jogot nyert Pesten is, mint mindenütt s jogról levén szó, melyről lemondani hajos volt, most a legkülönösebb megoldási módzatok merültek fel, melyek legérdekesebbike az, hogy bárki kapja meg a bérletet, tartozzék mindkét társulatot szerződetni, a mi legalább is fuersa megoldás lett volna.

Azonban vegyük rendre. Egyelőre, a mint láttuk, a magyar társ. a tiszta jövedelem $\frac{1}{4}$ -ét fizette minden előadástól s engedélyre a pesti színházban csak az országgyűlés idejére szolt, a mely 1807. decz. 15-ig tartott.

Említettük azt is, hogy a követek a magy. nyelv és a szín-

¹⁾ I. k. 355—377. l. ²⁾ Ofner Zeit. 1806. 96. sz. a bérl. hird.

játék ügyében többnyire útasításokkal voltak ellátva, a színház licitációja pedig 1807. húsvétjára kitűzve. Ezt most még ismeretlen okokból elhalasztották júl. 12-re, midőn már ápr. 8-ka óta az országgyűlés össze volt ülve. Eddig még lényeges a magyar társaság érdekében nem történt. Midőn azonban a júl. 12-ki határidő közeledett, a követek figyelmét az hívta fel rá, hogy a színházi commissio júl. 5-én az ajánlatokról ülést tartott a nélkül, hogy a magyar társaságot figyelembe vette volna. Ekkor Lántzi József, Tornamegyé egyik követe, soron kívül szóba hozta az országgyűlésen júl. 9-én. Lássuk erről Ernyi leírását: »A múlt holdnapnak 12-én kellett volna a licitationak meglenni; ezt némely nagylelkű Hazafiak megtudták a deputatusok közül valók, azért tehát összebeszéltek, hogy szót tegyenek róla, melly eképen meg is történt. U. m. július 9-ik napján tartott gyűlés alkalmatosságával Consil. Lántzi felállott és a Statusokat figyelmetesekké tette. A többi között ezt is mondotta: »Tudom Tettes Nemes Statusok, hogy Collegáim közül sokaknak vagyon az instructiojokban, hogy annak idejében a Nemzeti Játékszín boldogításáról szóljanak, segedelmet bátran ajánljanak és a többi, de ellenben azt is tudom, hogy későre togunk azon tárgyra jútni, most pedig periculum est in mora; a németh (?) theatrum árendájának licitációja e holdnapnak 12-dik napján fog tartatni, mely időt ha elmulasztjuk, úgy hogy a nemes Magyar Játszó Társaság iránt a teendő contractusban említés nem tétettetik, hijába törekedünk azután, vagy legalább nagy bajjal és sok kedvetlenségek után jutunk ohajtott célunkhoz; ellenben most egy szó, egy-két lépés után nyertesek lehetünk. Ekkor mint midőn a tűzbe olajat önt az ember, olly hirtelen nagy lárma támadott, mint a felboszszantott méhkas, éppen úgy mozgott a sok nagylelkű hazafi, vetélkedtek a szép argumentumoknak éléhozásában; voltak ollyanok is, kik azt kívánták meghatároztatni, hogy a németh minden irtalom nélkül csapattassék ki Pestből, vagy legalább, hogy ők legyenek a magyarnak ollyan adófizetői, mint a millyenek most mi vagyunk a németeknek. Mondhatom Nagyságodnak, hogy meg nem tartóztathattam magamat, a könnyeknek hullatásától, midőn mindezeket hallám és lelkemre mondom, nagy kintsért nem adnám azt a szerentsét, hogy ezen gyűlésben jelen lehettem. Végre tsak az határozódott, hogy deputatio küldetessék a Hertzeghez (nádor), a Con-

siliumhoz és Kamarához azon jelentéssel, hogy a Statusoknak az legyen ohajtásuk, hogy a theatrum iránt kötendő contractus alkalmatosságával a Magyar Thaeatrale Institutumról való emlékezet semmi esetre el ne maradjon, úgy hogy annak arendatora az lehessen egyedül, a ki a magyaroknak is fentartója és boldogítója lészen. A deputatus urak mingyárt kineveztettek, u. m.: Consil. Lántzi, Consil. Szathmári ¹⁾ és Kállay vicispány ²⁾ (ezen urak a nélkül is legnagyobb pártfogóink). — Harmadnappal ezután udvarlására mentem a Consil. urnak és bizonyossá tett, hogy eő Hertzegsége különös szivességgel fogadta legyen a deputatiót és bizonyossá tette, hogy a statusoknak ohajtásuk bé fog teljesedni; ennek valóságát neműneműképpen tapasztaltuk is, mert a terminus mingyárt a folyó holdnapra (ag. 20-ra) diferálódott, hogy mi lesz belőle, majd megválik, a mellyet annak idejében kötelességem szerint meg fogok Nagyságodnak írni. ³⁾

Ez volt az első föllépés a magyarországi országgyűlésen a színjáték ügyében s ez is közvetve Wesselényi érdeme. Ennek a felszólalásnak több kedvező eredménye lett. Első sorban is a kinevezett követség valóban eljár megbízatásában s a nádornál Semsey András személynök vezetése alatt tisztelgett jul. 10 én, midőn írásban a következő javaslatot nyújtotta be: 1. A magyar színház felállításának legjobb módja az volna, ha a némettel egyesítették. 2. Legyen az igazg. magyar; mert idegentől a magyar érdek előmozdítása nem remélhető. 3. Ez az igazgató is részesüljön az előbbi bérlők jövedelmeiben (álarczos bálók, a komédiás csapatok etc. által fizetni szokott díjak.) ⁴⁾ Ekkor merült fel tehát az a természetes és egyetlen megoldása a pesti magyar színészetnek, hogy a bérlő magyar legyen.

A másik kedvező eredmény lőn, hogy a bérllet kiadása aug. 20-dikán sem történt meg és hogy az általános fölbuzdulás hatása alatt valóban fellépett két magyar nemes, még junius havában, kik

¹⁾ Király Miklós, gömörmegeyi első alisp.

²⁾ Szabolcsból, Kállay Miklós.

³⁾ Levele b. Wess.-hez 1807. ag. 10-ről Zsibói levélt. V. ö. Hazai és K. tud. 1807. II. 4. sz.

⁴⁾ Bayer I. 36). I. U. ott a követs. tagjai: Majthényi László, Szathmári Király Miklós, Lántzi József, Márkus Ignác.

a színház kibérlésére vállalkoztak s most az országgyűlési tárgyalás és a követség sikere után hajlandóságuk csak annál inkább megerősödött. Ezek egyike az a gr. Ráday Pál volt, a ki az első pesti társaság ügyében is forgolódott. Jun. 3-án a nádorhoz intézett német levelében már ki van fejezve a két t. i. a német és magyar társaság egyesítésének szüksége. »Pestnek és Budának szükséges a jó német színház, de ép oly szükségét érzi a magyarnak is. Ez azonban csak a kettő egyesítésével lehetséges; mert, jegyzi meg jellemzőleg, a magyar társaságnak tönkre kell menni, ha a német jövedelme nem fordíttatik fentartására. ¹⁾ A másik ajánlattevő gr. Szluha Lajos volt, ki nem említi ugyan kérelmében a magyar társulatot, de aligha nem vette volna szintén által. ²⁾

A harmadik kedvező eredmény volt az, hogy míg a színházi commissio jul. 5-diki, már említett ülésében a magyar társulatról 25 éves jegyzőkönyvében semmit sem szól, addig egy ag. 20-dika előtti ülésében már elhatározza a szerződés pontjai közé igtatását annak, hogy a magyar társaság hetenként kétszer játszassék a bérbe kiadandó színházban Pesten (kedd és szombat), és kétszer Budán (szerda és péntek) s az $\frac{1}{4}$ -ed rész helyett esténként 5 frtot fizessen a díszletek használatáért; de a német igazgató ne köteleztessék ruhatárának és zenekarának átadására.

A negyedik kedvező eredmény a német bérlők, Jandl Antal és Czibulka Lajos megpuhulása volt, a kik együttesen és külön-külön elhatározták magokban, hogy a közhangúlatnak engedni fognak, annál is inkább, mert mindketten egyedüli bérlők kívántak lenni s Czibulka már máj. 2-dikán adott is be külön kérvényt, hogy a színházat Jandl mellőzésével egyedül kapja meg. ³⁾ Most, midőn az aug. 20-dikára tervezett árverés előtt néhány nappal az új szerződési terv 10—11. pontjába a színházi commissio felvette a fentebb említett kedvezményeket, Czibulka aug. 20-án kijelenti, hogy ő, ha egyedüli bérlő lehet, hajlandó szerződtetni is a magyar társaságot; de ez esetben a nemes magyar nemzet áldozatkészségére kellene appellálnia; mert ekkor, ha operára is átvenné, 26.000 frt több

¹⁾ U. ott 369. l. Hazai és Külf. Tud. 1807. I. 48. sz. lelkesedéssel szól Ráday tervéről, de nevét nem nevezi meg, csak körülírva.

²⁾ U. ott 6067/1807. sz. orsz. levélt.

³⁾ Orsz. levélt. 11.613/807. és 19.679/807. sz. helyt. t. végz. Bayer I. 364.

kiadása lenne, melyet a 11. §-ban felvett új mellékjövödelmek csak $\frac{1}{4}$ -edrészen fedeznének. A többit, ha kipótolják, átvenné a magyar társulatot, mint az egésznek egy részét.¹⁾

Hasonló külön ajánlatot adott be Jandl is a 3-dik árverési határnap (aug. 20.) elhalasztása után szept. 15-dikén, mely szerint hogyha egyedül kapja meg a bérletet, nem szerződheteti ugyan a magyar társulatot, a mi német directorra nézve úgy is meddő kísérlet volna, de a kért 4 napot átadja neki, mindenben segítségére lesz, s a díszletekért az 5 frtot nem követeli.

Ily előzmények után, midőn az ügy még függőben állt, folyomodott aztán Ernyi szept. 22-én a Helyt. T.-hoz, hogy mert eddig már 2300 frtnyi tekintélyes összeget fizetett a német bérlőknek, szállíttassék le ez összeg 5 frtra esténként, mint a szính. commissio javasolta.²⁾ Kiadatván az ügy Szentiványi referensnek, ennek magán levélben való felszólítására Jandl és Czibulka azonnal kijelentették, hogy a nemes magyar nemzet iránt érzett különös szeretetből készségesen önként lemondanak ez $\frac{1}{4}$ -edrésről s örvendenek, hogy Szentiványi ohajtását teljesíthetik. Így történt, hogy a magyar társulat új szerződést kötött velök, melynek lényeges eredménye az volt, hogy 1807. októbertől fogva mint egyenjogú társak szerepeltek a német társasággal.³⁾

Természetes, hogy midőn Ráday Pál 1807 jun. 3-diki folyomodásában felvetette a magyar és német társ. egyesítésének kérdését, mely akármilyen helytelen úton járt is, mégis, úgy látszik, ez által hódította meg a rendek véleményét: azonnal előtérbe lépett az a kérdés, hogy hajlandó lesz-e b. Wesselényi egy ily tervet elfogadni s társulatát Rádaynak átengedni? E tárgyban Darvas *azonnal írt neki* és Wesselényi lelkes válaszát ismerjük. »Én, valaminthogy egy hasznot kereső embernek, a ki csak a maga hasznát, nem pedig az institutum fennmaradását vette czélül, jussomat által nem engedem, írja Wesselényi; úgy másfelől a dolognak kimenetelét látván, azon méltóságoknak örömmel általadom azt, mert azáltal

1) U. ott 365. l.

2) U. ott I. 361. l. Orsz. levélt. 19.941/807.

3) Ez a megoldás, mely a nádor ohajtásából is történt s a későbbi eljárásban alapúl szolgált, annyira megnyerte a nádor tetszését, hogy 1807. nov. 6-ról elismerését fejeztette ki a német bérlőknek. (Bayer, I. 362. l.)

én, a ki mellesleg való czél nélkül törekedtem a magyar nemzeti theatrumnak fentartására, tökéletesen a czélra érek.«¹⁾

Hasonlót ír majdnem e szavakkal Méreynek is jul. 30-dikán, midőn Darvashoz írt levelét másolatban megküldi.²⁾ Utóbb aztán, az aug. 20-diki határnap után, nyilván Ernyi és Rehák tanácsára elhatározta, hogy maga fogja kibérleni a színházat; egy merész lépéssel egyszerre véget vet az ingadozásnak és Pesten véglegesen meggyökereztetni a magyar színészetet. Írt is e tárgyban Reháknak s őt teljhatalommal bízta meg a bérlet ügyében; de, a mi örök kár, elkésett vele. A színházat 1807. okt. elején »licitationaliter« Czibulka, mint legtöbbet ígérő kapta meg; Ráday megijedve a nagy összeztől, az árverés folyamán visszalépett. Így nem maradt más választás, minthogy vagy a német directorral szerződjk a magyar társulat is, vagy elégedjk meg a négy nappal. Wesselényi ez utóbbit választotta s elhatározta, hogy »Czibulkának a magyar theatrumot által nem adja, hanem azt maga fogja a báró fentartani.«³⁾

Így maradt a nagy küzdelmek után, mindenestre az előbbieknél jóval kedvezőbb viszonyok közt, a társaság tovább is Wesselényi áldozó kezén; de kénytelenek vagyunk megvallani, hogy az elért eredmény Pesten az országgyűlés részéről sehogy sem felelt meg sem a lelkesedésnek, sem a nemzet méltóságának. Mily nyomorúlt eredmény ez még akkor, ha úgy nézzük, mint a nemzeti lelkesedés mértékét. Majdnem bosszúság tölt el e nemzeti tehetetlenség láttára, s majdnem humoros mosoly fog el annak elgondolására, hogy mekkora lehetett a szegény sóhajtozó Kultsár csalódása.

Czibulka az új bérlet értelmében 1808. húsvétjakor vette át a színházat s az 1807. évi törekvések következtében, valamint az okt. havi szerződés és a színházi commissio határozatából a szerződésben valóban benne maradt, hogy a magyar társ. 4 szabad napot kapjon, vagy pedig a bérlő köteles legyen ezt is szerződtetni. Wesselényi azonban, mint elébb nem, úgy most sem akart ebbe belémenni, Czibulka sem ohajtotta; maradt tehát a 4 szabadnap 5 írt bér mellett s a társaság valódi igazgatója volt, a Wesselényi már tárgyal

¹⁾ Bayernél. Irodalomt. Közl. I. 227. l. IV. sz. dátum nélk. lev.

²⁾ U. ott I—II sz levél 223—224. l.

³⁾ U. ott. VII, IX., X. sz. levél.

elhatározásából, Rehák; e mellett felügyeltek rá Darvas, Mérey, Kultsár s u. n. vezértag maradt Láng Ádám János.

Míg a szerződés Czibulkával nem volt még aláírva, az 1807. évi októberi szerződés értelmében a magyar társ. a német igazgatóktól számos szívességet élvezett, főleg a ruhatár használatával. Alig kezdődött meg azonban ez az új rendszer, s alig látta Czibulka bérletében biztosítva magát, a torzsalkodások a szerencsétlen megoldás következtében azonnal megkezdődtek. Első sorban is a magyar társaság volt helyzetével elégedetlen. Alig oszlott el az országgyűlés, Budán épen nem lehetett játszania, nem volt nézője s így a pesti két napra volt szorítva, tehát havi 8—10 előadásra. Ezekből a költségeket be nem szerezhették; mert a bevételek természetesen megapadtak. ¹⁾ E mellett ha e 2 napból is valamelyik ünnepnapra esett, a német igazgató magának foglalta le. Ekkor a magyar társ. azt kívánta, hogy a budai napokon, valamint főleg ünnep- és vasárnapokon, midőn a német színházban nem játszhatik, adhassa elő darabjait külön bérelt helyiségben; azonban Czibulka a szerződésre hivatkozva, nem egyezett belé s a mit vásárok alkalmával bármely »holmi jött-ment külföldi Jászó-Társaságok« szabadon tehettek, az a magy. társaságnak saját hazájában tiltva volt. Valóban ez a minimum volt, a mit követelhetett s Rehák fogalmazásában ez iránt 1808. jun. 22-dikén Pestmegyéhez folyamodást adott be, mely a kérést bizonyos sértett indignatióval ajánlta egyrésztől a Helyt. T.-nak, másrésztől pedig pártolás végett közölte a megyékkel. ²⁾

Igy történt, hogy Borsod-, Veszprém-, Fehér-, Tolna-, Győr-, Komárom-, Bács-Bodrog-, Szathmár-, Temes- és Szabolcsmegyék hasonló tüzes és méltatlankodó felterjesztésekkel sürgették az engedély megadását, melyekből az általánosan ismert, egyforma indokokon kívül kiemelendő az, hogy a színjátszási jog nem lévén regaletermészetű jog, Pest és Buda annak adhatja ki színházát, a kinek akarja, de más helyt azért más társaság szabadon játszhatik s ez nem is a városok tanácsától, hanem a Helyt. T. engedélyétől

¹⁾ Így Pesten ideje, Budán pedig nézője nem² volt, mondja jellemzőleg Pestm. átirata a Helyt. T.-hoz. (Bayer. I. 370. 1.)

²⁾ Közli Bayer. I. 370—1. 1.

függ (Borsódm.); továbbá, hogy a magy. társaságnak legalább is akkora szabadsághoz van joga, mint a németnek, hivatkozván az 1808. évi 4. törv. czikkre. ¹⁾

A Helyt. T. e felterjesztésekre a kívánt engedélyt csakugyan megadta s így a magy. társaság ez idő óta jogot nyert játékaik szabad folytatására az általa kibérlendő helyen. ²⁾ Így tehát az egyetlen helyes irányban, a végleges elváláshoz meg volt téve az első lépés. Bárha azonban ez az engedély már jul.-ban (1808) megadatott, annak még sincs nyoma, hogy 1809 febr. 22-ig más helyt is játszottak volna színészeink; ekkor pedig véglegesen elváltak. Sőt úgy látszik, mintha Czibulka ez engedélytől megijedve, valóban több napot engedett volna nekik s így találunk máj.-aug. havában 12—13 előadást, tehát 2—3-mal többet havonként.

A színtársulat belső viszonyairól, bevételeiről 1807. okt. havától 1809. febr. 1-ig s így Wesselényi ez évi áldozatairól semmi közelebbit nem tudunk. A tagok sorában 1808-ban többféle változás történt; új tagok lettek: *Garzó*, *Kemény* Anikó, *Simonyi* Juliánna, *Rátz* Susánna és visszatér a *Murányi*-pár (13 férfi és 7 nőtag). Midőn azonban 1808. áprilisében Ernyi jött a lemondott Kotsi helyébe directornak Kolozsvárra, vele jöttek *Andrád* Elek, *Németi* és felesége s így többen azok, kik vele Pestre mentek; 1809-ben tehát már meglehetősen új társaságot lelünk. ³⁾

Ez a társaság 1809. febr. 1-ig maradt Wesselényié. »Azonban mégis, mond Benke, kegyes jó Urunknak felette való távul létét érezték mind a Tit. Biztos urak, mind pedig a társaság tagjai. Ennek terhes voltát végre a Báró úr is általlátta és minekutána tapasztalta, hogy nemzete szeretetében és nagylelkűségében telyes mértékű vetélkedő társa találkozott, minden igazgatói jussát 1809. Tekintetes Vida László urnak általadta.« ⁴⁾

¹⁾ L. kivonatban mind Bayer I. 371—6. l.

²⁾ 5337/808. sz. végzés, julius havából. L. Hazai és Külf. tud. 1808. II. 9. sz. jul. 30.

³⁾ Férfiak: *Benke* József, *Déri* István, *Divéki* Imre, *Fejes* István, *Kántor* Gerson, *Kemény* János, *Láng* Ádám (Regisseur), *Murányi* Zsigm, *Nagy* János, *Sáska* János, *Simonfi* György — Nők: *Bárány* Katalin, *Engelhardt* Anna, *Murányiné*, *Sáskáné*, *Simonyi* Juliánna, *Simény* Borbára. Két kar-nagy s 9 zenész.

⁴⁾ Magy. ját.-sz. Almanak. 35. l.

Vida aztán végleg elválasztotta társaságát a némettől, melynél 1809 jan.-ban 8 és febr.-ban csak 3 előadást tartottak (1, 3 és 22-én) s úgy látszik, a Kolozsvárról eljött színészek biztatására, a Pataki-ház nagy termében volt színház mintájára berendeztetvén a Hacker-szálát (Károly-körút 7. sz.), már febr. 24-én ott folytatták az előadásokat, melyre nézve a Helyt. T. is márcz. 25-dikén szabályszerű engedélyt adott ¹⁾ a Rehák által szerkesztett folyamodványra s így végre az előbbinél egy egészségesebb és természetesebb fejlődés alapjai tétettek le.

DR. FERENCZI ZOLTÁN.

¹⁾ 5337. sz. a. 1809.